

Solcu Olmak

Koray Çalışkan

2007. *Solcu Olmak*, Siyahi, vol. 8.

Toplumsal dönüşüm projelerinin önündeki dertlerin zenginliğini sol ve sağ gibi coğrafi analogilerle anlatmak hem zorlaşıyor, hem de yer yer anlamsızlaşıyor. Ancak sol ve sağ gibi coğrafi bir yönden ziyade, bir kimlik formu olarak sahiplenen aidiyetler, bizi muktedir de kılıyor. Solun ne olduğunu tam olarak bilmesek de solcu oluyoruz. Kendisine solcu diyenlerin bir kısmına bakıp onları solcudan saymıyoruz. Belki de solculuk, solun (ve sağın) ne olup ne olmadığını sürekli düşünen insan olmaktır. Zira sağcılar sağın ne olduğunu pek düşünmüyor, yeniden tanımlamaya çalışmıyor, ajandalarını buna göre belirlemiyor, ve hatta ayırımın kendisini bizim kadar önemsemiyor.

Bu noktada solcu olmanın bir kimlik siyasetine dönüşme ihtimali doğuyor ve sol siyasetten feraget etmenin ilk adımı atılıyor. Solculuk bir kimlik siyasetine dönüşürse, bir tefrik mekanizması üzerinden taleplerini ve eylemlerini örgütler. Bu mekanizma, muktedirlerden ya da onlara özenenlerden farklı olduğunu gösterme üzerine inşa edilmek zorunda olduğundan, sol olmayan süreçlerin kendilerine açtıkları alanlar tarafından belirlenmeye mecburdur. O noktada zaten solculuğun, otonomcu, eşitlikçi, özgürlükçü ve keyifli düşünceden uzaklaşmaya başlarız. Ajandamızı ona muhalif olanların belirlemeye başlayacağı bir alana kaydırırız.

Peki, 21. yüzyıl için solcu olmak ne demektir? Öncelikle solculuk bir çoğul varoluş zemininin, ama *bir* zeminin ve *paylaşılan* bir zeminin üzerinde, iktisadi, siyasal, kültürel, tarihsel veya toplumsal ilişkilerin bilimselci (devrimci, sosyalist, komünist, planlamacı vs.) uzmanları tarafından yaratılmış mantıklarca *tanımlanmadan*; ezmeden, ezilmeden; sömürmeden, sömürülmeden; tahkim etmeden, mahkum olmadan yaşamayı özleyen biri olmak demektir. Bu özlem, şiirle, denemelerle, araştırmalarla, romanla, hikayeyle, sanatın diğer formlarıyla, hissiyat ve coşkuyla dillenen bir özlemdir. Böyle bir özlemin peşine düşmek kitlelere karşı bir sorumluluk bilincinden değil, düpedüz örgütlenmenin keyfinden, hayatı yeniden kurmanın şevkinden, devrimci olmanın heyecanından, ve çekilen acılardan ve sınırlanmışlık duygusundan kurtulmanın aciliyetinden kaynaklanır. Solcu, suçluluk duygusuyla hareket eden, muktedirlere ve “sağa” “sola” ahlak dersleri vermeye teşne, hımhım eden, ciddi suratlı ve sıkkın, içi bunalmış ve karamsar bir erkeğe dönüşme potansiyeline sahip biri değildir. Solcu kadındır, geydir, feminizmin rahlesinden geçmiş erkektir, heyecanlıdır, naiftir, korkar, ürker, savaştırmaz, komünist olsun yurtsever olsun cephelerde saf tutmaz, uzmanlaşmaz, had bildirmez, öc almaz, anlar, anlatır. Birey değil, toplumcu hiç değildir. Solcu mağdurdur, madundur, kendisi gibilerle örgütlenir, değişir, değiştirir.

Ama neyi ve nasıl? Aslında bu soruya verilen yanıtların tarihi, sosyalist mücadelelerin tarihi. İçinde yaşadığımız çağ bize iki ana yanıt akımı sunuyor. İlk yanıt modernist sosyalist yanıt. Çoğu solcunun içinden geçtiği, ya yapışıp kaldığı ya da eleştirerek nihilizme savrulduğu ya da yeni mücadele formları düşleyip örgütlemeye yöneldiği bir yanıt bu.

Modernist sosyalist yanıt, modernizme içkin varsayımların inşa ettiği bir iktidar analizine ve bu iktidar sürecini (kapitalizmi) alt etme ve yerine sosyalist alternatifini dikme amacına dayanır. Bu varsayımları kısaca açmakta yarar var. İktidar alanı sınıfsal mücadelelerin alanıdır. Ancak belli tarihsel dönemlerde bu mücadeleler, tabiri caizse, sulanır. Çelişkiler bulanıklaşır, benzer çıkarılara sahip gruplar biraraya gelemeyebilir, ve hatta birbirlerine karşı mücadele verir. Solcu bu mücadeleleri örgütler, sınıfsal netlik kazanmalarını sağlar, iktidar alanları arasında bir belirleme hiyerarşisi kurar ve bu hiyerarşide yukarıda kalan meselelerin çözümü için siyaset örgütler. Kapitalizm bir yapı olarak yekpare, her yerde olan, ve topyekün muktedir bir yapıdır, burjuvazinin güdümündeki devlet ve ideolojik aygıtları

tarafından onarılmakta ve hegemonyası tesis edilmektedir. Solcu, bu meseleyi anlar. Sınıfsal pusulasını şaşırمامış, yani burjuva olmayan bilimsel araçlarla yapılması gerekeni ortaya çıkarır, gerçekliğin üzerindeki ideolojik örtü kaldırılır. Gerçek, kitleler tarafından idrak edilir ve o noktada öncü ve kitle arasındaki fark çöker, iktidar alanı için mücadele başlar. İktidar alanının kendisi altüst edilecek bir alandır. Devletin ele geçirilmesi marifetiyle bu alan yok edilir. Kuramın vurgusuna ve Leninizmle kurduğu ilişkiye göre devlet bir ara sönümlenir ve devlete ihtiyaç ortadan kalkar. Kapitalist devletin koruduğu kapitalist üretim ilişkileri bir kere çözüldükten sonra, muktedir ve madun arasındaki ilişki çözülür ve post-kapitalist sorunlarla uğraşmak için sosyalist bir alan açılır.¹ Eşitlik ve özgürlük mücadelesi sosyalizmi önceleyen ve sonrasında ortaya çıkan sorun alanlarında devam eder.

Bu modernist sosyalist yanıt iktidar analizini ve iktidara karşı mücadele edeceği siyaset alanını bir kaç merkezi varsayım üzerine inşa eder. Bu yanıtı karşı gittikçe güçlenerek gelişen alternatif, yani anti-modernist sosyalizm, bu merkezi varsayımların eleştirisi üzerine inşa edilmekte. Solcu olmak nedir sorusunun yanıtı da bu eleştirel alanda gizli.²

Modernist sosyalizmin ilk varsayımı *eyleyici ve yapı* arasındaki ilişkiye dairdir. Eyleyici dediğimiz, çevresini dönüştürme kapasitesine sahip kişi ve kolektifler modernist sosyalistlere göre olası eyleyici evreninin tümünü oluştururlar. İnsandan müteşekkil bu evren, insanı merkeze alıp çevresindeki alanı, doğayı, insanı olmayan canlıları ve cansız eşyayı eyleyici olarak görmez. İnsanların çevresindeki eşyanın da insanın hareket olasılıklarını belirleyebilme gücü olduğunu kabul etmez. Zira akıl ve rasyonel planlama eyleyiciliğin esas kriteridir. Eşek eşektir, devlet devlet. Onlar ancak güdülürler, insanlar tarafından araç olarak kullanılırlar. Eşyanın hakkı, hukuku ve gücü yoktur. Eşyanın da eyleyici olabileceğini düşünenler idealistlerdir, fetişisttirler. Eşyanın insan olmadan hareket edemeyeceğini göremezler. Tek eyleyici olan insanın hareketini kısıtlayanlar da bundan yarar sağlayan diğer egemen insanlardır ve inşasına katıldıkları yapılarla hakimiyet kurarlar. Modernist sosyalistlere göre özgürleşme, eyleyicinin örgütlenerek kendini sınırlayan yapıyı ortadan kaldırması ve topyekün bir devrim tahayyül etmesi anlamına gelir.³

Modernizmin eyleci ve yapı arasında kurduğu varsayımın sosyalistler açısından çok bariz sakıncaları var. Bu isabetsiz varsayım insan merkezli açıklama ve siyasetlerin sınırlarını görmemizi engeliyor, bir de onun üzerine, insanı evrenin merkezine koyan ve çevresini insana tabi kılan pek özgün ve modern bir tahakküm ilişkisine de dolaylı olarak meşruiyet sağlıyor. Bir de bunun üzerine olumsuzlukla siyasi mücadele arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamamızı engelliyor, olumsuzluğun önceden kestirilemeyen alanını da işin içine katan bir devrimci kuram düşlememizi engelliyor.⁴

¹ Fukuyama gibi çoğu yorumcu bu isabetli gözlemden, isabetsiz bir çıkarsamaya atlar ve modernist sosyalist yanıtın tarihin sonunu öngördüğünü ve bütün sorunların halli için isabetsiz ve ütöpik bir gelecek vadettiğini söyler. Bence yanlış olan bu gözlem, gerçek ve mümkün olan tek çözüm olarak gösterilen liberal siyasetin çıkmazlarından gelecek peydahlama gayreti içinden yapılmaktadır.

² Bu anti-modernist yanıt post-modern değildir. Bu varsayımları ve eleştirilerini tartışmaya başlamadan önce kısaca post-modern lafına kısaca değinmeliyim. Özellikle modernist sosyalistlerin ağızlarına pelesenk olmuş bir hafta var: post-modernler. Modernizmi ve geliştirilen iktidar teknoloji ve araçlarını inceleyen ve eleştiren kuramlara genelde yanlış olarak post-modern denilir. Oysa post-modern tanısı, artık modernizmin bittiğini, yepyeni bir dünya kurulduğunu ve şimdi bu dünyayı anlamak için yepyeni kuramlar gerektiğini iddia eden ve kanımca tekerleği yeniden icat eden kuramcılara yakışmaktadır. Burada artık yeni bir dünya var diye bir iddia yok. Tersine, baktığımız yer aynı. Değişen ve çoğullaşan bir açılar demetine dayanan bir anti-modernist solun içeriğini tartışıyorum.

³ Bu tartışmanın çok daha geniş bir açılımı için bkz. Birikim'in "Devrim: Dün, Bugün, Yarın" özel sayısı, Mayıs 2006.

⁴ İnsanı merkeze koymayan yaklaşımların sosyalistler açısından taşıdığı önem için Birikim'in "İnsan-Hayvan: Sorumluluk, Hak, Şevkat?" başlıklı 195. sayısına bakılabilir.

Anti-Modernist sosyalistler insanı merkeze koymazlar. İnsan, jenerik tek üyesi insan olan bir toplum içinde yaşamaz. Bu topluma kediler, köpekler, doğa, canlı ve cansız her eşya dahildir. Bu kocaman toplumun ne tek tarihi, ne tek kültürü, ne de tahakküm alanlarını belirleyen bir tek yapısı vardır. *Sosyalist* kavramının hala geçerli olmasını mümkün kılan *sosyal*, böyle bir toplumdur. Ama asosyolojistir. Yani modern insan toplumu projesinin antropolojisinin farkındadır, “toplumsalın” yakıtını soğurduğu modern ve humanist metafiziğe kendini kaptırmaz.

Peki nesnelere üzerimizde iktidarı gerçekten var mıdır? Hem evet, hem hayır. Mesela virüsler bizi yıkabilirler, bütün insanlığı sallayabilirler, bunu amaçlayıp amaçlamadıkları sosyalin evrenini değiştirme kapasiteleri açısından bakıldığında anlamsızdır. Bu nedenle nesnelere ve insani olmayan canlıların üzerimizde iktidarı olabileceğini safdışı etmeyen bir anti-modernist yaklaşım sosyalistler için ciddi açıklamalar barındırır. Önemli olan asimetrik ilişkilerin tahakküm ve belirle(n)me ilişkileri haritası çıkartılırken, ya da onlar incelenirken, önceden kuramsal olarak yönü ve şiddeti belirlenmiş bir ilişki türünü analize ve siyasete dayatmamaktır.

Bir örnek vermek gerekirse, modern devletin bizim irademizden bağımsız bir iktidarı olduğunu söyleyebiliriz. Kurumların ruhu denebilecek, ya da Marx’ın komünizmin ruhu dediği ruhlar, bizim hayatımızda aktif bir rol oynar. Devlet mekanizmasını ele geçiren insanın eyleyicilik kapasitesi ve aralığının niteliği artık değişir. Bu aralığı şekillendiren tekno-sosyal bir alan açılır. Modern devlet bu nedenle çok dikkatle ele alınması gereken bir kurumdur.

Bu durumun bir diğer örneği silahlar. Silahın varlığı, edim aralıklarını belirler. Öldürülen şey, tabanca tarafından, tabancanın üreticisi tarafından, satıcısı tarafından ve tetiği çeken tarafından öldürülür. Modernist olmayan bir sosyalist için silah satışının serbest olduğu, milirast fikirlerin kol gezdiği bir coğrafyada katil toplumsaldır, yani silahtır, tetiktir, satandır, vs. Modernistler “silah adam öldürmez, insan öldürür” derler. Oysa evler, nazar boncukları, devlet, silahlar, bilgisayarlar, gözlükler, ormanlar ve diğer eyleyicilerle insanlar arasında bir ilişki mevcuttur. Solcu olmak bu tür bir toplum içinde yaşayacağımızı bilmek ve eyleyici ve yapı arasında buna göre bir ilişki düşünmektir. İnsanı tevazu içinde ve çevresiyle ilişkisini daha demokratik bir formda düşünmeye çalışan bir anti-modernist ontolojiye dayanır solcu. Nesne ile özne arasındaki hudutların kalkmasını değil, hudutların ilişkisizlik olmadığını savunur.

Modernizmin bir diğer varsayımı ilk varsayımın türevidir. Yapı, eyleyiciliği engelleyen bir iktidar formu olarak ortaya çıkar. İlk bakışta gayet makul bir tanım ve saptamadır bu. Ancak doğrudan güç kullanılan ve iktidar ilişkilerinin önemli de olsa küçük bir alanına dair bir saptamadır. En etkili tahakküm ilişkileri hegemonya tesisi üzerinden yürür. İşte tam bu alanda eyleyiciyi engelleyen bir yapıdan ziyade eyleyiciyi seçici bir şekilde de olsa yine de *eylerkılan* pozitif bir iktidar alanından bahsetmek zorunda kalırız.⁵ Kemalizm böyle bir alandır. Bu kadar uzun süre hegemonik kalma başarısı göstermiş, solunu da sağında dillendirmiş bir söylem alanı olması çıkarların artikülasyonuna dair kapsayıcı bir iktidar alanı sunabilmesi nedeniyledir. Bu alanın terki ancak götürüsünün getirisinden fazla olduğunu gösterebilmemizle mümkündür. Yani gerçekliğe ne kadar isabet ettiği değil, gerçeklikle ilişkiye geçen eyleyicileri ne kadar *eylerkıldı*ğıdır önemli olan.

Din de böyle birşeydir. İnanan için tanrının varlığı bir sorun değildir, tanrının inanandan ne istediğidir esas mesele. O nedenle tanrının gerçekliğe ne derece isabet eden bir şey olup olmadığı üzerinden dinle uğraşılmaz. Bunu yaparsanız, karşılıklı tefrik mekanizmaları üzerinden farkları sabitlersiniz. Bu nedenle değiştirilecek olan yapılar değil, o yapıları sahiplenenleri *eylerkılan* süreçlerdir, söylemsel protezlerdir. Yapı dediğiniz şey,

⁵ Bu tartışma Marx ve Foucault’yu bir araya getiren bir kuramsal çerçeveye dayanıyor. Bu çerçeveyi Birikim’in 90. sayısında çıkan Kapital ve Disiplin adlı yazıda çizmeye çalışmışım.

kendisine inanca dayanır. O bir kere kalktı mı, gözümüzün önündeki yıkılmaz setler anında çöküverir. Solcu artık bunun farkında olandır.

Şu son mesele bizi modernist sosyalizmin son merkezi varsayımına getiriyor. Belki de kullanmamakta en çok zorluk çekeceğimiz bu varsayım, temsil ve gerçeklik ilişkisi üzerinde kurulan, ve temsillerin gerçekliğe bir etkisinin olamayacağını düşünen bir çıkarsamaya yaslanıyor. Bir örnek verelim. Ay'ın Dünya'nın çevresinde dönüyor olması, buna dair bilgimizden bağımsızdır. Yani biz bunu bilsek de bilmesek de ay dönecektir. Kendinden menkul, ve doğruluğu konusunda şüpheye düşecek birisinin neredeyse aklından şüpheye düşülebilecek bir durum bu. Doğal denilen bilimlerin dahi gerçeklikle kurgul ve performatif bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum, ancak bu kısa denemede bu meseleyi açmam akıl kararı değil. Beceremem. Ondan kadim ayırım üzerinden gidip şimdilik konuyu daha kolay bir meseleye getireceğim.

Örneğimiz ay ve dünya gibi tatlı bir örnek olduğunda, temsiliyet ve gerçeklik, ya da ideal ve madde arasında bir izdüşüm düşlemek mümkün. Ancak konu değiştiğinde, mesela nüfus, millet, coğrafya, aidiyet, erkek, kadın, aile gibi *gerçekliklerden* bahsetmeye başladığımızda, bu gerçekliklerin temsilleriyle kurduğu ilişki daha da karmaşıklaşmakta ve eşyanın temsili, onun gerçekleşme aşamalarından biri olmakta. Bir örnek vermek gerekirse, ekonomi denilen şeyin gerçekleşme aşamalarından birini iktisat biliminin kendisi yaratmaktadır. Bu önermeyi en kısa yoldan yanlış anlamamanın yolu, “ne yani iktisatçıları olmasaydı iktisat olmayacak mıydı” diye sormaktır. Bunun bir benzeri “milli eğitim olmasaydı Türk milleti olmaz mıydı, ya da gazeteciler olmasaydı, milliyetçilik ortaya çıkmaz mıydı” diye sormaktır. Evet, millet ve iktisat gerçek alanlardır; tanrı gibidirler, yokturlar ve gerçektirler. Zira hepsinin gerçekleşme koşulları belli uzmanlaşmış tamirat kurumları sayesinde var olur.

Modernist sosyalistler için temsiliyetler iki türlü bir varlık içindedir. Bilimler ya isabetlidirler ya da ideolojik. Esas amaçları gerçeklik üzerindeki örtüleri kaldırmak, böylece işçi sınıfının yanlış algıladığı gerçeklik denilen şeyi isabetli bir şekilde görmesini sağlamaktır. Bu tip bilinç yükseltme turları sırasında modernist sosyalist için, yalnızca insani eyleyicilerin tahayyül edildiği yeni bir toplum kurma hayali ana dayanak olur. Hatta daha da ileri gidilerek yeni bir insan yaratma düşünce kadar varır bu egzersiz. Bu noktanın en hızlıca yanlış anlaşılma yolu da “iyi o zaman, istediğimizi düşünelim, istediğimiz gibi *bilelim*, nominalizmle voluntarizmi birleştirelim, bir şeyler değişir o zaman, mücadeleye de gerek kalmaz!” diye tepki verince ortaya çıkar.

Keşke öyle olsa. Temsiliyet ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırmak, gerçeklikle aramızdaki bağı koparmak ve ona taktığımız adları değiştirerek onu değiştirme kapasitesine sahip olmak demek değildir. Mesele temsiliyet mekanizmaları üzerinden kodlanan bir modern iktidar coğrafyasında yaşadığımızı farkedip, bu coğrafyanın kurulum aşamalarını idrak etmemizde ve bu iktidar alanında verdiğimiz mücadeleyi etkinleştirmektir. Anti-modernist sosyalizm “gerçek” temsillerin peşinde koşmaz, temsil mekanizmalarını yaratan ve bu mekanizmaların tesis ve tamiratında çalışan uzmanlar ordusunun çabalarını kısa devreye uğratmaya çalışır. Burjuva iktisadı, sosyalist iktisatla ortadan kaldıramayacağını bilir. Bu nedenle solcu olmak, gerçeklikle daha performatif bir ilişkiye girebilmek için cesaret ve yaratıcılık sahibi olmayı gerektirir. Muktedirlerin kullandığı teknolojilerin önüne gelen sıfatları değiştirmek, modernist sosyalistlerin amacıdır, devrimcilerin değil. Başına sosyalist takısı gelebilecek bir toplum özlemine sahiptir modernist sosyalistler. Yeni bir insan yaratmanın dayanılmaz rehabetine kapılmışlardır. Modernist Sosyalizm, sosyalist ekonomi, devlet, insanın üretimi ve idaresi için gerekli politik teknolojilerin tesisi üzerine odaklanır. Söylemsel olanın maddi olandan, şeklin içerikten, temsilin gerçeklikten kategorik olarak ayrı olduğunu düşündükleri için, devrimciliği ehlileştirir modernist sosyalistler.

Başka bir olasılık yavaş yavaş beliriyor. İktidar istemeyen, toplumsalı hümanizm üzerinden yeniden düzenlemeye karşı çıkan, çevreyi temiz tutmak titizliği üzerinden burjuva bir çevre bilincini reddeden, insani olmayanların da haklarına saygılı ve onlarla aynı toplumda yaşadığımızı bilen, iktidar ilişkilerini irili ufaklı ve birbiri peşisıra takip eden şelaleler olarak gören; sınıf, toplumsal cinsiyet, ve başka kimlik alanlarını öznelik durumu olarak değil, süreçler olarak algılayan; gerçeklik-temsil ikiliklerinin gayet gerçek süreçlerde üretildiklerini ve hatta kapitalist değişim ve üretim süreçlerinin ana mekanizmalarından olduğunu düşünen; başta sosyal bilim olmak üzere hiçbir bilimin önemini ve gerçeklikle aramızdaki ilişkideki rolünü abartmayan; bilimselcilik peşinde koşmayan; ezilenlerden bahsetmeyi ya da onlar adına konuşmayı solculuk zannetmeyen; iktidar süreçlerinin etkilerini madunların bu süreçleri nasıl izah ettiği üzerinden düşünen; ezilenlerin de bilgi üretim süreçlerine dahil olduğu; deneylerden korkmayan; yeni talep mekanizmaları ve pozitif siyaset alanları açabilen; örgütlenmesinde ve bu modern dünyayı algılayışında anti-modernist ve anti-kapitalist olan bir muhalif hareket yavaş yavaş kendisini göstermeye başlıyor. Bugün solcu olmak demek bu hareketin inşasına katılmak demektir.